

KAROL SORBY

Sovietsko-americké súperenie na Blízkom východe v polovici 50. rokov 20. storočia*

In the period after the Suez Crisis of 1956 the United States and USSR competed for control in Syria. However, the Suez Crisis provided also the decisive boost to Egypt's position of Arab leadership. Sensitive of regional and international rivalries, Syrian politicians have tended to identify with the various contenders in their own struggle for power in Damascus. It should be remembered that Syrians have usually been in the vanguard of Arab nationalism. The „Syrian Crisis“ of 1957 was primarily the result of US apprehension over the nationalist, neutralist, and apparently pro-soviet direction in which Syria had moved during the mid-1950s. The United States, its NATO ally (and Syria's neighbour) Turkey, and the pro-Western Arab governments in the region were all concerned about the developments in Syria. The United States attempted to prod its regional allies to take action to deflect Syria from its apparent leftward drift. Syria became a major topic of discussion at the annual meeting of the United Nations in the autumn of 1957, with the United States dourly warning of the dangers of Soviet expansion in the Middle East and the Soviets responding with accusations about aggressive US intentions toward Syria.

Key words: the Soviet-American rivalry in the Middle East in mid-fifties, the struggle for Syria, the spread of „nasserism“.

* * * * *

Studená vojna medzi Východom a Západom sa spočiatku dotýkala oblasti Blízkeho východu iba okrajovo, keďže jej vplyv sa obmedzoval na Turecko a Irán. Väčšina arabského východu zostala v britskej záujmovej sfére, a to bol aj jeden z dôvodov, prečo ZSSR v roku 1947 podporil vznik Izraela. Napriek tomu, že soviety označovali sionistické hnutie za buržoázne a reakčné, vytvorenie štátu Izrael hodnotili pozitívne, ako ukončenie britského mandátu nad Palestínou a narušenie britskej koloniálnej nadvlády na Blízkom východe. Väzba medzi USA a Izraelom, nemala počas prvých rokov existencie nového štátu konkrétnu podobu v oblasti politickej a vojenskej, vyznačovala sa iba poskytovaním hospodárskej a morálnej podpory a existovalo nerušené spojenie medzi americkým židovstvom a Izraelom.¹ To poskytlo židovskému štátu príležitosť vystupovať neutrálne a jeho postoje vyhovovali sovietskej politike, ktorá oveľa priaznivejšie hodnotila Izrael v porovnaní s niektorými susednými arabskými štátmi, zviazanými spojeneckými zmluvami s Veľkou Britániou.

* Štúdiá bola vypracovaná v Ústave orientalistiky SAV v rámci projektu VEGA-2/6095/26: Národy a kultúry Ázie, Oceánie a Afriky. Hlavný riešiteľ PhDr. Viktor Krupa, DrSc.

¹ BRECHER, M.: *Decisions in Israel's Foreign Policy*. London, Oxford University Press, 1974, s. 227.

Dodávka sovietskych zbraní cez ČSR do Egypta koncom roku 1955 vyvolala rozsiahle reakcie v západnej tlači, ale politiku USA na Blízkom východe priamo neovplyvnila. Dôkazom toho je, že Izraelčania požadovali ako reakciu na túto udalosť zbrane z USA, ale ich žiadosť bola zamietnutá s odkazom na záväzky *Trojstrannej deklarácie*.² Rovnako vyzbrojovanie Izraela Francúzskom sa vôbec nespája s medzinárodným súperením medzi Východom a Západom; jeho hlavnou príčinou bola francúzska pomsta Egyptu za jeho podporu alžírkej revolúcie.³ Úvahu možno uzavrieť tým, že dodávka zbraní z ČSR nebola zlomovým bodom, ktorý viedol k polarizácii arabsko-izraelského sporu a k jeho vtiahnutiu do orbítu studenej vojny, ale túto zmenu sledujeme po „trojstrannej agresii“ v roku 1956 a následnom prehodnotení situácie na Blízkom východe prezidentom Eisenhowerom. Treba pripomenúť, že v roku 1957, keď Izrael prijal *Eisenhowerovu doktrínu*, začal po prvý raz od svojho vzniku dostávať pravidelne zbrane od USA,⁴ a to malo tiež veľký vplyv na zostovanie arabsko-izraelského sporu.

Keď sa soviety v roku 1955 rozhodli dodať Egyptu a Sýrii zbrane, nemali v úmysle dať Arabom možnosť vrhnúť sa na Izrael, ale išlo o podporu princípu nezúčastnenosti, ktorý sa začal šíriť v treťom svete po Bandunskej konferencii. Vďaka tomu sa egyptskému premiérovi Džamálovi °Abdannásirovi v tom čase skutočne podarilo presadiť svoj vplyv v boji proti *Bagdadskému paktu* a zabránil tomu, aby sa z Iraku rozšíril do ďalších arabských krajín okrem Libanonu a Líbye. Je pochopiteľné, že tento postup vyhovoval soviетom, lebo zmiernil tlak „severnej reťaze“⁵ na južné hranice ZSSR. Na druhej strane vývoz zbraní uľahčil soviетom prenikanie do regiónu arabského východu, ktorý býval pre nich uzavretý.⁶ Napríklad, v roku 1950 Británia, Francúzsko a USA úplne ignorovali ZSSR, keď vydali *Trojstrannú deklaráciu*,⁷ týkajúcu sa zachovania existujúceho stavu na arabskom východe a obmedzenia prísunu zbraní do oblasti. Od rozhodnutia ZSSR dodať zbrane do Egypta a Sýrie však neuplynuli ani tri roky a západné štáty už boli ochotné radiť sa so soviетmi o politike, ktorá sa má prijať voči regiónu, pričom toto nové postavenie získal ZSSR hlavne vďaka dodávkam zbraní Arabom.⁸

Egypt a Sýria nákupom zbraní sledovali dvojaký cieľ: išlo v prvom rade o posilnenie ich pozície pri odmietaní vojenských paktov na arabskom východe a po druhé, o posilnenie obrany proti izraelským útokom, najmä po tom, čo vyšlo najavo, že Francúzsko posla do Izraela veľké dodávky moderných zbraní. Existuje priamy vzťah medzi izraelským útokom na Gazu (Ĝazzu) 28. februára 1955 a hľadaním nového zdroja na získanie zbraní v krajinách komunistického bloku. Keď oznámil Džamál °Abdannásir rozhodnutie a dovoze zbraní z ČSR, uviedol, že k tomuto kroku pristúpil až po mnohých neúspešných pokusoch získať zbrane od

² Tripartite (Britain, France and the United States) Declaration on Security in the Arab-Israeli Zone, 25 May 1950. In: HUREWITZ, J. C.: *Diplomacy in the Near and Middle East. A Documentary Record*. Vol. II, 1914 – 1956. Princeton, New Jersey, Toronto, New York, London, D. Van Nostrand Company, Inc. 1956, dok. 92, s. 308 – 311.

³ MANSFIELD, P.: *A History of the Middle East*. London, Penguin Books 1992, s. 255.

⁴ LEVEY, Z.: *Israel and the Western Powers, 1952 – 1960*. Chapel Hill and London, the University of North Carolina Press, s. 83 – 88.

⁵ Severnou reťazou (Northern Tier) nazval J. F. Dulles skupinu troch štátov Blízkeho a Stredného východu – Turecko, Irán a Pakistan, ktoré mali plniť úlohu predsunutej hrádze proti nožnej sovietskej expanzii na juh.

⁶ SORBY, K.: *Suez 1956: Súmrak tradičného kolonializmu na Blízkom východe*. Bratislava, VEDA, 2003, s. 103.

⁷ Tripartite (Britain, France and the United States) Declaration on Security in the Arab-Israel Zone, 25 May – 21 June 1950. In: HUREWITZ, J. C.: *Diplomacy in the Near and Middle East*, dok. 92, s. 308 – 311.

⁸ VADNEY, T. E.: *The World Since 1945*. Penguin Books 1992, s. 427.

západných mocností.⁹ V podstate ani nemal dôvod ospravedlňovať sa, lebo každý nezávislý a zvrchovaný štát má právo vyzbrojiť sa z akéhokoľvek zdroja, aby mohol brániť svoju suverenitu.

Napriek tomu, že izraelsko-sovietske styky prešli viacerými krízami, izraelská vláda dbala o to, aby si čo najdlhšie udržala náklonnosť oboch superveľmocí; podarilo sa jej to až do roku 1956, kým sa nezúčastnila trojstrannej agresie proti Egyptu. Potom už nebola schopná získať si dôveru ZSSR a premiér David Ben-Gurion sa zbytočne snažil presvedčiť vládu v Moskve, že ciele Izraela sú čisto obranné. Maršal Nikolaj Alexandrovič Bulganin, v tom čase predseda Rady ministrov ZSSR, vyvrátil izraelský argument poukazom na prejav samého Davida Ben-Guriona, prednesený v knesete 7. novembra, v ktorom načrtnol izraelské expanzionistické ciele v pásme Gazy, na Sinajskom polostrove a v Akabskom zálive.¹⁰ Je známe, že Moskva po agresii zmrazila na istý čas svoje vzťahy s Izraelom, ale neprerušila s ním, kvôli odlišným podmienkam, diplomatické styky tak, ako to urobila v roku 1967.

Prezidenta USA v tom čase viedli viaceré pohnútky k tomu, aby po „suezskom dobrodružstve“ svojich spojencov zmenil americkú politiku na Blízkom východe. Po prvé, Dwight D. Eisenhower deklaroval, že odchod Británie z oblasti zanechá mocenské vákuum, ktoré sa sovieti chystajú zaplniť.¹¹ Keď však sledujeme výsledky trojstrannej agresie roku 1956 z hľadiska britskej pozície, nevidno žiadnu podstatnú zmenu s výnimkou poklesu jej vplyvu v Jordánsku a ukončenie platnosti britsko-jordánskej zmluvy z roku 1948. Nedošlo teda k žiadnej veľkej zmene, ktorá by oprávňovala tieto obavy amerického prezidenta. Prekážali mu však ašpirácie Džamála Abdannásira na vodcovstvo v arabskom svete a chcel im zabrániť. Po druhé, americká vláda nebola spokojná s tónom egyptských médií, ktoré preceňovali vplyv sovietskeho ultimáta agresorom, akoby to bol rozhodujúci faktor, ktorý prinútil Britániu, Francúzsko a Izrael zastaviť boje a stiahnuť sa z Egypta. Na druhej strane, tie isté médiá ignorovali dôsledný postoj americkej administratívy, ktorý mal v skutočnosti rozhodujúcu úlohu pri stiahnutí sa všetkých útočiacich strán. Po tretie, americký prezident kladne hodnotil to, že Izrael, aj keď neochotne, rešpektoval jeho výzvu na stiahnutie sa z okupovaného územia.¹² Považoval preto za správne odmeniť ho tým, že zmenil predchádzajúcu americkú politiku a umožnil mu získavať výzbroj z USA. Po štvrté, americký prezident si uvedomoval, že Izrael prijal jeho doktrínu, kým Egypt a Sýria rozpúťali proti nej zúrivú kampaň, takže z arabských štátov ju prijali iba Libanon a Líbya.

Cieľ zabrániť sovietskemu prenikaniu na Blízky východ bol zahrnutý už v *Trumanovej doktríne* z roku 1947 a v programoch vojenskej a hospodárskej pomoci USA tomuto regiónu, ktoré sa odvtedy uskutočňovali. Prezident Eisenhower nadviazal na tento cieľ, keď vyhlásil, že „bezpečnostné hranice“ USA prechádzajú Blízkym východom tak ako Európou a Áziou.¹³ Úplný krach britsko-francúzskeho „suezského dobrodružstva“ uľahčil USA prevzatie vedúcej úlohy

⁹ Prime Minister Jamal Abd-Al-Nasir's Announcement of the Egyptian Agreement with Czechoslovakia for the Purchase of Arms, 27 September 1955. In: HUREWITZ, J. C.: *Diplomacy in the Near and Middle East*, Vol. II, dok. 111, s. 401 – 405.

¹⁰ Poslanije predsedateľa sověta ministrov SSSR premier-ministru Izraíľa, 15.11.1956. In: *SSSR i arabskie strany, 1917 – 1960. Dokumenty i materialy*. Moskva, Gosudarstvennoje izdatel'stvo političeskoj literatury 1961, dok. 89, s. 272 – 274.

¹¹ SORBY, K. R.: *Arabský východ (1945 – 1958)*. Bratislava, SAP 2005, s. 170.

¹² POLK, W. R.: *The United States and the Arab World*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press 1969, s. 280.

¹³ CAMPBELL, J. C.: *Defense of the Middle East. Problems of American Policy*. New York, Frederick A. Praeger 1961, s. 122.

v regióne. Základom tejto koncepcie, známej ako *Eisenhowerova doktrína*, bol názor, že následkom oslabenia vplyvu Veľkej Británie a Francúzska na Blízkom a Strednom východe vzniklo tu „mocenské vákuum“, ktoré musia zaplniť USA, aby zabránili komunistickému prenikaniu do tejto časti sveta. Už 5. januára 1957 prezident Eisenhower vo vystúpení pred Kongresom zdôraznil význam Blízkeho východu pre Západ, varoval pred nebezpečenstvom, ktoré pre priateľské vlády v regióne predstavuje medzinárodný komunizmus, a požiadal o súhlas na použitie ozbrojených síl USA bez predošlého schválenia Kongresom na „odvrátenie agresie medzinárodného komunizmu na Blízkom a Strednom východe“¹⁴.

Prezident zároveň požiadal o súhlas použiť sumu 200 miliónov USD na ekonomickú a vojenskú pomoc pre tie štáty, ktoré doktrínu prijímajú. Kongres prezidentove požiadavky schválil a prijal ich ako spoločnú rezolúciu 9. marca 1957, ktorá sa stala známa pod názvom *Eisenhowerova doktrína*. Ten istý deň prezident vymenoval Jamesa P. Richardsa, bývalého predsedu zahraničnopolitického výboru, za svojho zvláštneho splnomocnenca pre otázky Blízkeho a Stredného východu, emisára. James Richards sa 12. marca vydal na cestu po krajinách regiónu, na ktorej mal presvedčiť ich vládcov, aby ju prijali na zabezpečenie politickej nezávislosti svojich režimov pred útokom ktoréhokoľvek komunistami riadeného režimu.¹⁵ Už 23. marca sa USA stali členmi vojenského výboru *Bagdadskeho paktu*, čím sa *Eisenhowerova doktrína* stala oficiálnou politickou líniou USA.¹⁶ To spôsobilo, že na najbližšie dva roky bola americká administratíva zatiahnutá do konfrontácie so silami radikálneho arabského nacionalizmu a studená vojna sa naplno preniesla do arabského sveta.

Tak ako sama doktrína aj misia bola v podstate zbytočná, keďže všetko, čo James Richards dosiahol, boli verejné sympatie zo strany tých štátov, ktoré už predtým prejavovali priateľský postoj k tej istej politike prezentovanej v inej forme. Po návrate z cesty, 13. júna 1957, J. Richards ohnivo rečnil pred zahraničným výborom Kongresu, že nová americká iniciatíva vyvolala v štátoch regiónu veľké očakávania. Uviedol, že počas cesty už vydal 120 miliónov USD, polovicu na hospodársku pomoc. Jeho optimizmus podporovali aj iní činitelia. Vysoký funkcionár (Assistant Secretary) *Štátneho departmentu* William Rountree už 16. mája vyhlásil, že americká politika jednoznačne dosiahla svoje ciele a v prvej správe J. Richardsa o misii z 5. augusta 1957 sa píše, že „*medzinárodný komunizmus dostal výstrahu .... a štáty regiónu zasa povzbudenie, ako si pomôcť*“¹⁷.

V očiach arabských národovcov suezská vojna zbúrala mýtus sovietskej hrozby pre regionálnu bezpečnosť. Boli presvedčení, že zdôrazňovanie nebezpečenstva medzinárodného komunizmu v *Eisenhowerovej doktríne* nie je namieste. Pre nich boli hlavnými nepriateľmi Veľká Británia, Francúzsko a Izrael. V tomto zmysle doktrína nebrala do úvahy arabské potreby, aspirácie a obavy; bola vágna a netýkala sa naliehavých problémov regiónu, ako hospodársky rozvoj, politická

¹⁴ KISSINGER, H.: *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlinské zdi*. Praha, Prostor 1996, s. 571-572; TAKEYH, R.: *The Origins of the Eisenhower Doctrine. The US, Britain and Nasser's Egypt, 1953 – 57*. London, Macmillan Press Ltd 2000, s. 152; *Dějiny diplomacie, 1945 – 1960*. Praha, Svoboda 1982, s. 488.

¹⁵ Rezolúcia o Blízkom a Strednom východe, ktorá sa neskôr stala známa ako Eisenhowerova doktrína, bola prijatá Senátom a Kongresom USA 5. a 7. marca. Bola podpísaná ako zákon 9. marca 1957. In: *Department of State Bulletin*, 21 January 1957, s. 83-87.

¹⁶ Poselství presidenta Eisenhowera Kongresu o situaci na Blízkeém a Středním východě (Eisenhowerova doktrína), 5. ledna 1957. In: *Dokumenty k otázce Blízkeého a Středního východu*, s. 282 – 287.

¹⁷ POLK, W. R.: *The United States and the Arab World*, s. 281.

¹⁸ HOURANI, A. H.: *A Vision of History: Near Eastern and Other Essays*. London 1961, s. 137.

nezávislosť a palestínska otázka. Posledná z nich sa stala univerzálnym problémom zasahujúcim do každého politického vzťahu.¹⁸

Sýrska vláda verná zásade pozitívnej neutrality prvá odmietla *Eisenhowerovu doktrínu* a zaútočila na základy, na ktorých bola postavená americká politika. Sýrska vláda vydala 10. januára 1957 vyhlásenie odmietajúce teóriu „váku“, spochybňujúce názor, že ekonomické záujmy dávajú nejakej mocnosti právo zasahovať do diania v regióne, a popierajúce tézu, že komunizmus bezprostredne ohrozuje arabský svet. Podľa nej hlavným nebezpečenstvom, ktorému sú Arabi vystavení, zostáva imperializmus a sionizmus.¹⁹ Egypt rovnako ako Sýria odmietli základnú myšlienku doktríny, že na Blízkom východe je mocenské vákuum. Oba štáty ďalej tvrdili, že doktrína je namierená skôr proti nim ako proti nejakej možnej sovietskej hrozbe – inými slovami, poukazovali na to, že Eisenhowerova administratíva pod pláštikom boja proti komunizmu bojuje proti arabskému národno-emancipačnému hnutiu. Podľa ich názoru si USA obliekli imperiálny plášť Británie a Francúzska, čo zdôvodňovali tým, že vláda USA odmietla uznať právo malých štátov na uskutočňovanie nezávislej politiky, ako aj z jej pokusov organizovať región pod americkým vedením.²⁰ Nebolo preto prekvapením, že *Eisenhowerova doktrína* sa v arabskom svete stretla len s vlažným ohlasom.

Sovietsky zväz a jeho spojenci spustili sériu útokov proti *Eisenhowerovej doktríne*, odsudzujúc ju ako prejav neokolonializmu, ktorý ohrozí nezávislosť štátov regiónu, a ohlas v treťom svete bol rovnako záporný ako arabský ohlas. Podľa ZSSR doktrína bola vypočítaným ťahom USA na nahradenie britského vplyvu na Blízkom východe a na blokovanie šírenia ideí komunizmu. Bola nebezpečnejšia ako *Bagdadský pakt*, pretože jej hybnou silou bol Washington a Moskva bola hlavným cieľom. Odpoveď Kremľa bola dvojaká: po prvé, zdôrazňovala právo arabských štátov zaplniť vákuum zanechané Britániou a Francúzskom, a po druhé, definovala sovietsku politiku čeliacu USA.²¹ To bolo v súlade s celkovou sovietskou stratégiou po suezskej vojne. Na rozdiel od Eisenhowerovej administratívy kremľské vedenie uznalo arabské národné hnutie za hlavnú silu, s ktorou treba v regióne rátať. Sovieti rozhodli spolupracovať s týmto buržoáznym hnutím v záujme šírenia svojho vplyvu a získania pozícií. Je pochopiteľné, že sovietska blízko-východná politika sa vnímala ako citlivejšia voči miestnym potrebám a záujmom.²² Táto nová sovietska zahraničná politika bola výsledkom zmien v kremľskom vedení a v jeho globálnych záujmoch.

Po suezskej vojne sa stratégia USA zamerala na odlákание Saudskej Arábie od sýrsko-egyptskej osi. Začiatkom roku 1957 bol kráľ Sa'úd ibn 'Abdal'azíz pozvaný na návštevu USA: atmosféra bola obojstranne srdečná a výsledky uspokojivé, lebo kráľ Sa'úd začal horliť za prijatie americkej hospodárskej a vojenskej pomoci. Po návrate z Washingtonu, počas káhirskeho stretnutia najvyšších arabských predstaviteľov (25. – 27. februára 1957), kráľ Sa'úd dal ostatným najavo, že je proti pozitívnej neutralite a podporuje prozápadnú politiku.²³ Na svoju veľkú ne-

¹⁹ Prohlášení sýrské vlády k poselství presidenta Eisenhowera, 10. ledna 1957. In: *Dokumenty k otázce Blízkého a Středního východu*, s. 287–288; *Documents on International Affairs* 1957, s. 241.

²⁰ Al-BÍTÁR, S.: *Bajna al-mabda' wa at-tatbiq: as-sijása al-'arabíja*. (Medzi princípom a aplikáciou: arabská politika). Bejrút, Dár at-talí'a 1960, s. 95-106.

²¹ Zajavlenije TASS v sviazi s tak nazývanej „doktrínou Eisenhowera“, 13. 1. 1957. In: *SSSR i arabskije strany, 1917–1960. Dokumenty i materialy*. Moskva 1961. Dok. 93, s. 288-294.

²² BEHBEHANI, Hashim S. H.: *The Soviet Union and Arab Nationalism*. London, KPI 1986, s. 155-156.

²³ Al-'AZM, Chálid: *Mudakkirát Chálid al-'Azim*. II. diel. Bejrút 1973, s. 493.

ľúbosť musel konštatovať, že režimy Iraku a Jordánska, a dokonca ani jeho vlastný sa pre ľudový odpor nemohli verejne prihlásiť k *Eisenhowerovej doktríne*. Nálady v regióne stanovili isté hranice a podmienky, ktoré arabskí vládcovia mohli ignorovať iba na vlastné nebezpečenstvo. Schopnosť Džamála ‘Abdannásira ovplyvňovať davy a mobilizovať arabskú verejnú mienku, odradili prozápadné arabské režimy od podpory doktríny. Napríklad jordánsky kráľ Husajn napriek svojej závislosti od pomoci USA rozvláčne zdôvodňoval, prečo doktrínu neprijme. Sľúbil svojim poddaným, že nebude konať jednostranne, bez arabského konsenzu.²⁴

Medzitým veľvyslanec James P. Richards, Eisenhowerov zvláštny emisár, navštevoval hlavné mestá Blízkeho východu, aby vysvetlil zámery doktríny a pripravil dohody na rozšírenie vojenskej a hospodárskej pomoci, ktorú poskytovala. Spomedzi arabských štátov navštívil Irak, Libanon a Líbyu, kde sa on i doktrína stretli s oficiálnym vreľým prijatím. V Saudskej Arábii, Jemene a Sudáne sa stretol so zdvorilým, ale oveľa rezervovanejším prijatím. Egypt, Jordánsko a Sýria ho ani nepozvali. V čase jeho plánovanej návštevy vypukla v Jordánsku kríza. Ak bol Richards odmietnutý Sýrčanmi, dostalo sa mu vreľého prijatia v Libanone, kde prezident Kamíl Šam‘ún a jeho minister zahraničných vecí Charles Málík presadzovali politiku tesnej spolupráce so západnými mocnosťami. Charles Málík prevzal ministerstvo v novembri 1956 s tým, že Libanon nemá budúcnosť, ak obmedzí svoje vzťahy so Západom. Nespokojnosť s režimom sa začala počas trojstrannej agresie, keď Libanon neposkytol Egyptu aktívnu podporu a vláda odmietla prerušiť vzťahy s Veľkou Britániou a Francúzskom.²⁵ To vyneslo libanonským vládcom ostrú kritiku z Káhiry a zo sovietskeho bloku, takže roku 1957 nervózne hľadali možnosť posilniť vlastnú pozíciu skôr, ako príde neodvratné rátanie. Kamíl Šam‘ún a Charles Málík sa cítili ohrození „násirizmom“ a komunizmom, a preto presadzovali politiku priateľstva s USA a 16. marca 1957 prijali *Eisenhowerovu doktrínu*.²⁶

Tak Egyptu, ako aj jeho sýrskemu spojencovi bolo jasné, že americké zasahovanie do arabských záležitostí v mene antikomunizmu hrozí obráť ich o regionálnu iniciatívu, za ktorú bojovali od roku 1955. Ich nechť na americké poručníkovanie prerástla na jar 1957 do otvoreného nepriateľstva, keď sa kráľovi Husajnovi – s americkou pomocou – podarilo odstaviť svojich politických odporcov odvolaním vlády, rozpustením parlamentu, pozastavením platnosti ústavy a zavedením stanného práva. Po rozdrvení celej opozície nastolil svoju vlastnú totalitnú vládu a Jordánsko sa stalo policajným štátom. Jordánsko dostalo 29. apríla od USA 10 miliónov USD „ako ocenenie krokov prijatých kráľom Husajnom na zaistenie integrity a nezávislosti štátu“²⁷. A tak počiatkom leta káhirský rozhlas viedol tvrdú mediálnu kampaň nielen proti vládam Jordánska (diplomatické styky boli prerušené 9. júna), Libanonu, Iraku a Saudskej Arábii, ale i proti USA s obvinením, že „americký imperializmus“ vedie otvorenú vojnu proti Arabom. V retrospektíve bol jordánsky prevrat prvým veľkým neúspechom „násirizmu“ na arabskom východe.

Po roku 1955 politická tvárnosť v Sýrii prešla radikálnou zmenou, ale stále zostávala v znamení zápasu medzi pravícou a ľavicou. Udalosti vnútri Sýrie zvyšovali americké obavy. Pozície

²⁴ MUTÁWIĽ, S.: *Madžmú‘at chutab al-malik Husajn. 25 ‘amm min at-tárich, 1952 – 1977*. (Zobrané prejavy kráľa Husajna. 25 rokov dejín). I. diel. London 1978, s. 150.

²⁵ SHARABI, H. B.: *Governments and Politics of the Middle East in the Twentieth Century*. Princeton, New Jersey, D. Van Nostrand Co. Ltd. 1962, s. 145.

²⁶ SALIBI, K. S.: *The Modern History of Lebanon*. Weidenfeld and Nicolson 1968, s. 199.

²⁷ PERETZ, D.: *The Middle East Today*. New York, Holt, Rinehart and Winston, Inc. 1963, s. 314.

²⁸ AL-MU‘ALLIM, Walíd: *Súrijá 1918 – 1958*. (Sýria). Nikózia, Šarikat Bábil li-n-našr 1985, s. 214.

konzervatívco sa trvale oslabovali a najnižší bod dosiahli v katastrofálnej porážke v doplňovacích voľbách v máji roku 1957. Z volieb vyšla víťazne sýrska vláda a jej ľavicoví prívrženci a ďalej si posilnila domácu pozíciu.²⁸ V máji ľavicovo a panarabsky orientovaní dôstojníci (ako °Abdalhamíd as-Sarrádz, °Afif al-Bizrí a ďalší) vytvorili *Radu revolučného velenia*, ktorej cieľom nebolo prevziať moc, ale iba ovplyvňovať domácu aj zahraničnú politiku vlády. Sýrska zahraničná politika prešla podobnou radikalizáciou a dostávala sa pod čoraz väčší vplyv politikov, ktorí sa pri hľadaní vojenskej, hospodárskej a politickej podpory obracali smerom k východnému bloku. Sýrski politici sa oficiálne hlásili k zásade neúčasti v blokoch a k pozitívnej neutralite ako k báze svojej zahraničnej politiky – v praxi však robili veľký rozdiel medzi USA, ktoré vnímali ako imperialistickú, nepriateľskú veľmoc, a ZSSR a jeho spojencov s ich jasným proarabským postojom.²⁹ Na značné šírenie sovietskeho vplyvu Západ reagoval obvineniami sýrskej vlády z podpory komunizmu, čo jej členovia rozhorčene odmietali.

Politický vývoj v Sýrii bol prekážkou pri uplatňovaní *Eisenhowerovej doktríny*, a preto sa USA s pomocou pravice pokúsili zorganizovať štátny prevrat. V prvej polovici augusta 1957 vypukla v americko-sýrskych vzťahoch otvorená kríza, zdôvodňovaná plánovanou výmenou dôstojníkov na najvyšších postoch sýrskej armády. Štátny department a CIA vnímali tieto zmeny ako dláždenie cesty na prevzatie krajiny komunistami.³⁰ Správa o plánovanom prevrate, ktorú 13. augusta oznámil sýrsky rozhlas, vyvolala v celej krajine veľké rozhorčenie a vzájomné obviňovania kalili vzťahy a atmosféru. Sprisahanie organizovali pracovníci zastupiteľstva USA v spolupráci s viacerými sýrskymi činiteľmi. Sýrska vláda, s plnou podporou ľudu, vypovedala z krajiny troch amerických diplomatov, ktorí boli obvinení z účasti na príprave štátneho prevratu v spolupráci s *Národno-sociálnou stranou* a príslušníkmi ozbrojených síl.³¹ Americká strana reagovala recipročným vyhostením sýrskych diplomatov.

Pre sýrsku stranu bolo „americké sprisahanie“ viac zápasom medzi súperiacimi skupinami dôstojníkov ako zápasom medzi komunistami a ich protivníkmi. V tom čase bolo ťažko nájsť v generálnom štábe čo len jedného sympatizanta komunizmu, vari s výnimkou generálmajora °Afifa al-Bizrího, ktorý však zďaleka nebol jeho najvplyvnejším členom. Podpora USA plukovníkovi Ibráhímovi al-Husajnímu, bývalému náčelníkovi vojenskej polície z čias diktátora Adíba aš-Šišaklího a v danej chvíli sýrskeho vojenského pridelenca v Ríme,³² nepochybne vyvolala v jeho rivalovi °Abdalhamídovi as-Sarrádzovi ostrý antiamerikanizmus, ktorý si zachoval aj počas ďalších rokov pôsobenia vo vysokých štátnych funkciách. Toto však z neho neurobilo komunistu. Opakujúca sa americká chyba – a základná príčina mnohých sporov – bol pohľad na lokálne mocenské zápasy optikou studenej vojny.

Vláda udržala situáciu pevne v rukách a vzápätí urobila čistku v armáde: náčelníkom generálneho štábu sa stal generálmajor °Afif al-Bizrí a desať vysokých pravicových dôstojníkov bolo prepustených z činnosti služby. Uskutočnené zmeny na Západe interpretovali ako prevzatie sýrskeho najvyššieho velenia komunistami.³³ Na obvinenie sýrskeho ministra zahraničných vecí Saláhaddína al-Bítára, že konflikt Sýrie s USA spôsobilo vnucovanie *Eisenhowerovej doktríny*

²⁹ AL-BÍTÁR, S.: *Bajna al-mabda' wa at-tatbiq*, s. 105-107.

³⁰ EISENHOWER, D. D.: *The White House Years: Waging Peace, 1956 – 1961*. New York, Doubleday 1961, s. 196.

³¹ Oriente Moderno, Vol. 37 (1957), s. 563-564.

³² TORREY, G. H.: *Syrian Politics and the Military, 1945 – 1958*. Ohio State University Press 1964, s. 360.

³³ SEALE, P.: *The Struggle for Syria: A Study of Post-War Politics, 1945-1958*. London, Oxford University Press 1965, s. 295.

ny, prezident USA reagoval útokom, že na vine je ZSSR, pretože „jeho konečným cieľom je ovládnuť Sýriu“. Vnútorý vývoj v Sýrii však nebol takého charakteru, aby poskytoval dôvod na americkú intervenciu na základe ustanovení *Eisenhowerovej doktríny*. Ťažko sa dalo o Sýrii tvrdiť, že je obeťou agresie „zo strany krajiny ovládanej medzinárodným komunizmom“. Chálid al-^cAzm vyhlásil, že sýrska politika je stále založená na pozitívnej neutralite, napriek provokáciám USA a ich pokusom zvrhnúť sýrsku vládu takým spôsobom, ako sa im to podarilo v Jordánsku.³⁴ Redukovaním konfliktov s Arabmi všeobecne a so Sýriou zvlášť, na otvorenú súťaž medzi Západom a komunizmom, USA obrali svoju diplomaciu o veľkú časť flexibility. Washington nezastrašený týmto varovaním, v presvedčení, že Sýria smeruje ku komunizmu, využil všetky spôsoby na zvrat tohto trendu. Bolo dokázané, že americkí činitelia mali tajné kontakty s členmi sýrskych ozbrojených síl, s cieľom zorganizovať zvrhnutie vlády. Väčšina sýrskych dôstojníkov okamžite ohlásila svojim orgánom, že bola oslovená americkými predstaviteľmi, takže sprisahanie bolo od začiatku odsúdené na neúspech.³⁵

Sýrska politika vytvorila vo Washingtone mylnú predstavu, že Sýria urýchlene speje k tomu, aby sa stala sovietskym satelitom. Eisenhowerova administratíva si zakrývala oči pred vnútornou dynamikou a miestnymi súvislosťami v Sýrii. Pustila zo zreteľa skutočnosť, že sýrsky dôstojnícky zbor v 50. rokoch ovládali skupinové záujmy a bol najviac spolitizovaný v celom arabskom svete.³⁶ Administratíva USA spustila masívnu propagandistickú kampaň na destabilizáciu sýrskeho režimu: 24. augusta 1957 prezident D. Eisenhower vyslal Loya Hendersona, popredného odborníka na Blízky východ v *Štátnom departmente*, ako emisára na vysokej úrovni, aby sýrsku situáciu prerokoval s predstaviteľmi Turecka, Iraku, Jordánska a Libanonu. Podľa ministra zahraničných vecí J. F. Dullesa bolo základom stratégie USA povzbudiť konzervatívnych susedov Sýrie, aby sa pridali k Turecku pri podniknutí rozhodujúcej vojenskej akcie na zvrhnutie režimu v Damasku. Dodal, že vláda USA je pripravená „prijat' vážne riziká, ktoré pomôžu zvrátiť súčasný trend v Sýrii“.³⁷

Krach sprisahania v Sýrii neodradil *Štátny departement* od realizácie vytýčených zámerov inými prostriedkami: v Istanbule sa 24. augusta 1957 uskutočnila porada hláv štátov a šéfov vlád Turecka, Iraku a Jordánska za prítomnosti predstaviteľa *Štátneho departementu* Loya Hendersona. Ten rokovoal v Ankare s tureckým premiérom Adnanom Menderesom a s kráľmi Jordánska a Iraku, ktorí boli veľmi znepokojení možnosťou, že by sa Sýria stala komunistickou bázou na vývoz revolúcie do regiónu.³⁸ Hendersonove rokovania vyvolali veľkú búrku rozhorčených komentárov. Moskva obvinila USA, že pripravujú pôdu na priamu intervenciu do Sýrie. Káhira obvinila Hendersona, že plánuje izoláciu a obliehanie Sýrie (čo otvorene očakávala americká tlač). Stratiac nádej na podkopanie Sýrie zvnútra, Amerika teraz podnecuje na akciu susedov Sýrie. Káhirske zdroje uvádzali, že plán mal za cieľ vyprovokovať zrážku, ktorou by sa ospravedlnilo uplatnenie *Eisenhowerovej doktríny*.³⁹ V oficiálnom vyhlásení *Štátneho departementu* 5. septem-

³⁴ AL-^cAZM, C.: *Muzakkirát Chálid al-^cAzm*. III. diel. Bejrút 1973, s. 16.

³⁵ TORREY, *Syrian Politics and the Military*, s. 360-361.

³⁶ SEALE, P.: *Assad of Syria. The Struggle for the Middle East*. Los Angeles, Berkeley, University of California Press 1989, s. 51.

³⁷ PETRAN, T.: *Syria*. London, Ernest Benn 1972, s. 120-122.

³⁸ AS-SUWAJDI, T.: *Muzakkirátí. Nisf qarn min táríh al-^cIráq wa al-qadíja al-^carabíja*. (Moje spomienky. Polstoročia dejín Iraku a arabskej otázky). Bejrút, Dár al-kátib al-^carabí 1969, s. 566.

³⁹ CAMPBELL, J. C.: *Defense of the Middle East. Problems of American Policy*. New York, Frederick A. Praeger 1961, s. 132.

bra 1957 prečítanom novinárom sa uvádzalo, že Loy Henderson v správe ministrovi Dullesovi oznámil, že situácia v Sýrii je mimoriadne vážna a že v oblasti panuje „hlboké znepokojenie“, aby sa Sýria nestala „obeťou medzinárodného komunizmu a základňou pre ďalšie ohrozenie nezávislosti a celistvosti regiónu“.⁴⁰ A zasa boli opačné dôkazy ignorované, ako napr. depeša Osgooda Caruthersa, dopisovateľa *New York Times* z Damasku z 31. augusta, kde písal: „*Ani v Egypte, ani v Sýrii nevidno náznaky, že by sa sovietsky blok so svojimi technickými, ekonomickými, vojenskými a kultúrnymi aktivitami usiloval sovietyzovať tieto dve arabské krajiny alebo vyvolať klasickú marxistickú revolúciu. To, čo ZSSR našiel, sú dve priateľské arabské krajiny, ktoré sú ochotné pomôcť blokovat' snahy Západu ... Je známe, že v sýrskej armáde nie je žiaden komunista so straníckou legitímáciou.*“⁴¹

Americká zaslepenosť poskytla Sovietskemu zväzu veľkú príležitosť, aby vstúpil na obranu Sýrie, uplatnil nárok na hlas v blízkovýchodných otázkach a odsúdil „intervencionistickú horúčku“ amerického imperializmu. V predvečer Hendersonovho návratu do Washingtonu, 3. septembra, ZSSR po tretí raz navrhol v nóte USA, Veľkej Británii a Francúzsku deklaráciu štyroch mocností o zrieknutí sa použitia sily v regióne. Podobné návrhy boli predložené už v nótach z 11. februára a 1. apríla 1957.⁴² Všetky tri boli západnými mocnosťami rozhorčene odmietnuté. Hendersonova misia jasne ukázala, do akej miery sa Turecko stalo nástrojom americkej politiky na Blízkom východe. Z pohľadu Američanov bolo úlohou Turecka preklenúť priepasť medzi systémom NATO a jemu podriadenému blízkovýchodnému regionálnemu obrannému usporiadaniu. USA počítali s tým, že Turecko bude stmeľujúcim elementom pri organizovaní obrany regiónu. Tieto plány však nikdy plne nedozreli pre systematické arabské obštrukcie; s výnimkou Iraku sa k nim Arabi postavili úplne negatívne.⁴³

Zo sovietskeho hľadiska americko-sýrska kríza predstavovala ďalšiu príležitosť na získanie prestíže a rozšírenie vplyvu v arabských krajinách. Tvorcovia sovietskej politiky rýchlo využili poskytnutú príležitosť na to, aby sa štylizovali do úlohy priateľov a spojencov tiesneného arabského štátu. Dali najavo, že sú proti akejkoľvek vonkajšej intervencii do Sýrie. Napríklad 10. septembra 1957 predseda rady ministrov ZSSR N. Bulganin napísal tureckému premiérovi: „... *sovietska vláda nemôže potlačiť svoje znepokojenie nad sýrskou situáciou. Je dobre známe, že Sýria a Egypt pri presadzovaní politiky nezávislosti sú vystavené nepriateľskému politickému, hospodárskemu a vojenskému nátlaku zvonka. V posledných týždňoch sa nátlak na Sýriu nebezpečne zvýšil. Nedávna cesta amerického emisára Hendersona na Blízky východ jasne odhaľuje zámer organizovať zahraničnú vojenskú intervenciu do vnútorných záležitostí Sýrie ... S veľkým znepokojením sme prijali správy o sústreďovaní tureckých vojsk na sýrskych hraniciach ... ZSSR sa na tento vývoj nemôže dívať nečinne ... ak vypukne vojna v Sýrii a rozšíri sa na Blízky východ, Turecko môže stratit' veľa, keď sa jej zúčastní ... ozbrojená invázia do*

⁴⁰ US Department of State, American Foreign Policy: Current Documents, 1957, s. 1037.

⁴¹ SEALE, P.: *The Struggle for Syria*, s. 296-297.

⁴² Nota sovietskovo praviteľstva praviteľstvu SŠA, 3. 9. 1957 (dok. 109), s. 349-351; Nota sovietskovo praviteľstva praviteľstvu Veľkoberitánii, 3. 9. 1957 (dok. 110), s. 351-355; Nota sovietskovo praviteľstva praviteľstvu Francii, 3. 9. 1957 (dok. 111), s. 355-358; Noty sovietskovo praviteľstva praviteľstvom SŠA, Veľkoberitánii i Francii, 11. 2. 1957 (dok. 95), s. 304-308; Iz zjavľenija Ministerstva inostrannyh del SSSR po povodu bermudskogo soveščania prezidenta SŠA Eisenhowera i premijer-ministra Veľkoberitánii Macmillana, 1. 4. 1957 (dok. 98), s. 316-319. In: *SSSR i arabskije strany, 1917 – 1960. Dokumenty i materialy*. Moskva, Gosudarstvennoje izdatel'stvo političeskoj literatury 1961.

⁴³ Al-MUWÁFÍ, Ā. M.: *Misr fī džámi'at ad-duwal al-ʿarabija*. (Egypt v Lige arabských štátov). Káhira 1983, s. 170.

*Sýrie sa neobmedzí len na túto oblasť.*⁴⁴ Aj Nikita Chruščov pohrozil Turecku odvetou, keby rozpútalo vojnový konflikt.

Minister Dulles na to ironicky reagoval 19. septembra 1957 na Valnom zhromaždení OSN slovami, že je to Turecko, kto je v nebezpečenstve – ohrozované zo severu sovietskou vojenskou mocou a z juhu veľkou koncentráciou sovietskych zbraní v Sýrii. Nasledujúci deň v Damasku na jeho slová odmietavo reagoval jednak generál ‘Afif al-Bizrí a tiež minister zahraničných vecí ZSSR Andrej Gromyko na Valnom zhromaždení OSN, ktorý povedal: „*Sovietsky zväz nemôže zostať nečinný a z diaľky sledovať pokusy premeniť Blízky východ na ohnisko ozbrojeného konfliktu.*“⁴⁵ Bez ohľadu na tieto vyhlásenia ZSSR prejavil značnú dávku zdržanlivosti; nemal záujem zvyšovať napätie s USA. Práve naopak, soviety sa viacej starali o to, aby sa vyhli strategickému chybe voči svojmu rivalovi, ako o obraňovanie zvrchovaných práv malých štátov.⁴⁶ Na druhý deň, 21. septembra 1957, keď do New Yorku zavítal sýrsky minister zahraničných vecí Saláhaddín al-Bítár, aby sťažnosť svojej krajiny voči Turecku predniesol pred Valným zhromaždením OSN, do prístavu al-Lázikíja (Latákia) vplávali dve sovietske vojnové lode.

Bude užitočné si uvedomiť, ako Američania pristupovali ku kríze. Neprejavili snahu o priamy kontakt so Sýrčanmi, aby z prvej ruky zistili ich postoje a preskúmali, či by sa ich protizápadné nálady nemohli nejakým spôsobom zmierniť. Loy Henderson hľadal skôr dôkazy na potvrdenie sýrskeho komunizmu ako fakty. Americká politika takto dosiahla presný opak toho, čo zamýšľala: nátlak na Sýriu, vyzbrojovanie jej susedov, jej označovanie za ohrozovateľa mieru skôr posilnilo ako oslabilo pozíciu sýrskeho režimu. Spôsobila to, že v Sýrii bolo oveľa ťažšie pozdvihnúť prozápadné hlasy, čím zabránila sýrskej vláde v mierovej komunikácii so Západom bez rizika straty tváre a porážky doma a hnala Sýrčanov, aby hľadali povzbudenie a pomoc v sovietskom tábore.⁴⁷

Sýrski predstavitelia odmietli obvinenie, že sa stali sovietskymi figúrkami, a znovu potvrdili nezúčastnenosť ako základ svojej politiky. Konflikt s USA vnímali ako integrálnu súčasť zápasu malých štátov za sebaurčenie. Pre nich Washington prevzal tradičnú úlohu starých koloniálnych mocností – Londýna a Paríža. Nemožno sa preto diviť, že hlboký odpor Sýrie voči paternalizmu veľmocí sa prejavoval v protizápadných náladách. Sýrski politici všetkých odtieňov verili, že ide o sprisahanie USA na zvrhnutie ich režimu. Vo vystúpení pred Valným zhromaždením OSN minister zahraničných vecí Sýrie Saláhaddín al-Bítár obvinil USA, že podporujú konšpiráciu proti jeho krajine.⁴⁸

Následkom toho bolo pre Eisenhowera a Dullesa mimoriadne zložitým udržať antisýrsky front; kríza temer zničila úsilie vytvoriť skupinu priateľských arabských štátov ako prostriedok na zastavenie rastúceho vplyvu ZSSR. Ich problémy sa ešte znásobili egyptskou a sýrskou propagandou, ktorá líčila Sýriu ako obeť sprisahania imperialistických agentov a zradcov. Takto

⁴⁴ Poslanie predsedateľa sojeta ministrov SSSR premier-ministru Turcii, 10. 9. 1957 (dok. 112). In: *SSSR i arabskije strany*, s. 358-363.

⁴⁵ Iz vystuplenia ministra inostrannyh del SSSR A.A. Gromyko v obščej diskussii na XII sessii General’noj Assamblei OON, 20. 9. 1957. (dok. 115). In: *SSSR i arabskije strany*, s. 375-379.

⁴⁶ DENKOS, H.: *As-sijása as-süfjájíja fí aš-šarq al-awsat, 1955 – 1975*. (Sovietska politika na Strednom východe). Dár al-kalima al-‘arabíja, Bejrút, 1983, s. 65.

⁴⁷ SEALE, P.: *The Struggle for Syria*, s. 301.

⁴⁸ AL-BÍTÁR, S.: *Bajna al-mabda’ wa at-tatbiq*, s. 108-109.

prozápadne arabské vlády, ktoré mali úzke vzťahy s administratívou USA, cítili potrebu haliť sa do plášťa arabskej solidarity a dištancovať sa od Washingtonu. Pre konzervatívnych arabských vládcov sa stalo politicky veľmi riskantným verejne podporovať politiku USA. Nemohli vyze- rať ako kolaboranti so zahraničnou mocnosťou proti dvom bratským arabským štátom.⁴⁹ Nútila ich k tomu politická realita a túžba ľudu po národnej jednote a solidarite. Konzervatívne sily si museli čoraz naliehavejšie uvedomovať, že zaplietť sa do cudzích spojenectiev, zvyšuje riziko pravdepodobnosti verejnej revolty a politickej nestability. Toto je ďalší príklad, ako regionálna úroveň obmedzovala správanie a aktivitu miestnych činiteľov. Imperatívy arabskej politiky uva- lili isté obmedzenia, ktoré si arabskí vodcovia mohli nevšímať iba na vlastné riziko.

Kráľ Sa'úd bol prvým arabským konzervatívnym vodcom, ktorý zmenil smerovanie a opustil washingtonský prístup tvrdej línie. Preň snahy USA zvrhnúť vládu v Damasku znamenali hrozbu uvrhnutia Sýrie pod iracký vplyv. Táto možnosť bola pre kráľa Sa'úda neprijateľná, pre tradičnú rivalitu medzi dynastiami *Hášimovcov* a *Sa'údovcov*. Bolo v záujme Saudskej Arábie vyriešiť krízu. Preto sa kráľ Sa'úd v úsilí znížiť napätie, ponúkol za prostredníka a navštevoval arabské hlavné mestá.⁵⁰ Kyvadlová diplomacia kráľa Sa'úda kulminovala počas jeho návštevy Damas- ku 25. septembra 1957, kde verejne odsúdil agresiu proti Sýrii. Iracký premiér 'Alí Džawdat al-Ajjúbí sa pripojil ku kráľovi Sa'údovi nasledujúci deň, po stretnutí s prezidentom Šukrím al-Qúwatlím. Vyhlásil, že sa dosiahlo plné porozumenie medzi rozhádanými vládami Sýrie a Iraku. Aj Jordánsko sa rýchlo pripojilo, keď minister zahraničných vecí Samír ar-Rifá'í ubezpečil, že nemal v úmysle zasahovať do vnútorných záležitostí Sýrie. Podobne, vláda v Bejrúte obviňovala cudzie zasahovanie do dočasných nedorozumení v sýrsko-libanonských vzťahoch. Libanonský premiér Sámí as-Sulh dokonca tvrdil, že „*všetky veci, ktoré spôsobili nedorozumenie v minulos- ti, boli činmi iných*“.⁵¹

Zmena zmýšľania arabských spojencov zaskočila vládu USA a dostala ju do defenzívy. Ei- senhower 3. októbra 1957 vyhlásil, že situácia v Sýrii sa stala menej hrozivou, a dodal, že pô- vodné obavy krajín ako Libanon, Jordánsko a Irak a do istej miery aj Saudská Arábia zdajú sa upokojené. Podľa všetkého, prezidentovo vyhlásenie nebolo ničím iným než formulkou, ako si zachovať tvár, s cieľom pripraviť pôdu na ústup; nebolo nijako zvlášť presvedčivé, pretože znamenalo úplný obrat od predchádzajúcej pozície Washingtonu. V polovici októbra 1957 vlády Sýrie a ZSSR požiadali Valné zhromaždenie OSN, aby preskúmalo turecké prípravy na útok proti Sýrii.⁵² Sýrska armáda začala organizovať všetkých študentov, vrátane dievčat, na vojenský výcvik, zameraný na pouličné boje, kopanie zákopov a umiestňovanie betónových blokov na všetkých prístupových cestách do mesta Halab (Aleppo), necelých 50 km od tureckých hraníc. Ponuku kráľa Sa'úda na sprostredkovanie konzervatívny sýrsky prezident Šukrí al-Qúwatlí naj- prv prijal, ale potom (zjavne pod tlakom radikálnych dôstojníkov) kráľa požiadal, aby ponuku stiahol. Z diskusie na Valnom zhromaždení OSN nevzišla žiadna rezolúcia.

Jednako, ani Washington, ani Moskva nedokázali samy určovať kolobeh udalostí v Sýrii. Re- gionálna dimenzia hrala v tejto rovnici rozhodujúcu úlohu. V tomto ohľade mal najväčší význam

⁴⁹ JOHNSTON, C.: *The Brink of Jordan*. London, Hamish Hamilton 1972, s. 78.

⁵⁰ SAFRAN, N.: *Saudi Arabia: The Ceaseless Quest for Security*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University 1985, s. 84.

⁵¹ DŽAWDAT, 'A.: *Zikraját, 1900 – 1958*. (Spomienky). Bejrút, Matábi' al-wafá' 1967, s. 324.

⁵² Kol.: *Politika SŠA na Arabskom Vostoke*. Moskva, Izdatel'stvo vostočnoj literatury 1961, s. 109.

postoj Egypta, ktorý od začiatku krízy prostredníctvom svojho prezidenta vyjadroval solidaritu so Sýriou. Podľa neho kampaň proti Sýrii bola vedená s cieľom prinútiť ju, aby sa podriadila požiadavkám USA. Džamál 'Abdannásir vyhlásil, že postoj Egypta v tejto psychologicko-vojne vedenej Západom proti Sýrii je jednoznačná a bezpodmienečná podpora Sýrie. „Akýkoľvek bude vývoj nátlaku na Sýriu, jedno neslobodno spustiť z mysle, že všetky politické, hospodárske a vojenské možnosti Egypta podporia Sýriu v jej boji, t. j. v našom boji, boji celého arabského národa.“⁵³ Korene konfliktu podľa neho nespočívali v sýrskej náklonnosti voči sovietskemu bloku, ale v pokusoch USA ovládnuť región.

Na posilnenie slabnúcej sýrskej morálky egyptský prezident súhlasil s vytvorením spoločného velenia pre obe armády. V polovici októbra na vrchole vojnovkej paniky vyvolanej manévrami tureckej armády pri sýrskych hraniciach, Džamál 'Abdannásir učinil symbolické gesto a poslal jednotku egyptskej armády do Damasku.⁵⁴ Tým Sýrii potvrdil, že je spolaľhivým spojencom, a tak spojencov, ako aj protivníkov presvedčil o schopnosti vlastného regionálneho vodcovstva. Jedným úderom ukázal, že ani Irak, ani Saudská Arábia ho nemôžu obísť alebo ignorovať jeho záujmy v Sýrii. A tak na akciu Džamála 'Abdannásira sa treba dívať ako na súčasť jeho rivality tak s Núriom as-Sa'ídom, ako aj s kráľom Sa'údom, navyše, egyptský vodca sa cítil ohrozený vzrastajúcim komunistickým vplyvom v Sýrii. Veľvyslancovi USA v Egypte Raymondovi Hareovi povedal, že situácia v Damasku zašla už príliš ďaleko a vymyká sa kontrole. Bol znepokojený radikalizáciou sýrskej politiky a jej možným dosahom na Egypt.⁵⁵

Džamál 'Abdannásir dúfal, že svojou aktívnou účasťou v riešení krízy utíši obavy USA a konzervatívnych síl, že by v Sýrii mohol prevládnúť komunistický vplyv. Symbolická egyptská prítomnosť v Damasku bola istým ubezpečením vylučujúcim túto možnosť. Džamál 'Abdannásir chcel tiež zabrániť Moskve dosiahnuť ďalšie regionálne zisky na úkor Egypta. Bol podozrievavý voči všetkým veľmociam bez ohľadu na ich politickú orientáciu. Trojstranná agresia voči Egyptu ho presvedčila, že veľmociam nemožno dôverovať. Nečudo, že bol znepokojený, že by ho ZSSR mohol vymeniť ako neodškriepiteľného vodcu arabského revolučného hnutia.⁵⁶ Takže v takomto kontexte treba hľadiť na egyptský zásah do sýrskej krízy. To prispelo k uvoľneniu napätia a sýrsky posun doľava bol dočasne zastavený.

Sýrska kríza je poučná v tom, že vrhá isté svetlo na povahu vzťahov medzi malými a veľkými štátmi. Napriek všetkej sile, moci a zdrojom USA nedokázali diktovať priebeh diania v Sýrii. Miestny odpor a odskočenie priateľov a spojencov v regióne zmarili úsilie americkej administratívy zvrhnúť režim v Damasku. Toto zistenie potvrdzuje hypotézu, že schopnosť veľmoci riadiť činy svojich regionálnych spojencov – nie to nepriateľov – je v kontexte studenej vojny značne obmedzená.

⁵³ Házá húwa ma'wqif Misr. Hadís ma'a al-ustáz Muhammad Hasanajn Hajkal, ra'is tahrír džarídat „al-Ahrám“, 8. 9. 1957. (Toto je stanovisko Egypta. Rozhovor /prezidenta/ s M. H. Hajkalom, šéfredaktorom novín „al-Ahrám“). In: *Al-madžmú'a al-kámila li-čhutab wa ahádís wa tasrífát Džamál 'Abdannásir*. Vol. II. 1955 – 1957. Bejrút, Markaz ad-dirását al-wahda al-'arabija 1996, s. 574-581.

⁵⁴ HAJKAL, M. H.: *Harb as-salásina sana. Sanawát al-ğalaján*. (Tridsaťročná vojna. Roky vrenia). Káhira, Markaz al-Ahrám 1988, s. 266-269.

⁵⁵ Hare to State, 1 September 1957. In: *United States. Department of State. Foreign Relations of the United States (FRUS)*, 1955 – 1957. Vol. XIII. Washington D.C. 1990, s. 664-669.

⁵⁶ Arab-Israeli Dispute 1957. In: *United States. Department of State. Foreign Relations of the United States (FRUS)*, 1955 – 1957. Vol. XIII. Washington D.C. 1990, s. 785.

Eisenhower sa vo svojich pamätiach rozhorčoval nad zvratom udalostí v Sýrii. Povedal, že nemohol pochopiť dôvody náhlej zmeny postoja Iraku, Jordánska, Libanonu a Saudskej Arábie. Bol nahnevaný najmä na kráľa Sa'úda, ktorý obvinil USA z toho, že mali veľký podiel na sýrskej kríze.⁵⁷ Jeho rozpaky vrhajú svetlo aj na iný aspekt sýrskej krízy: on si nebol vedomý zložitej pavučiny medziarabských vzťahov a nevenoval primeranú pozornosť regionálnej dynamike a problémom. Eisenhower a jeho spolupracovníci boli prevažne zaujatí sovietskou hrozbou.

Eisenhower a Dulles videli Blízky východ v prvom rade ako strategickú a ekonomickú bázu, z ktorej musia byť soviety vylúčení. Akýkoľvek sovietsky postup na Blízkom východe sa automaticky interpretoval ako vážne ohrozenie bezpečnostných záujmov Západu. Bývalý veľvyslanec USA v Egypte Henry Byroade tvrdil, že je zavádzajúce pozeráť sa na arabskú spoluprácu s Moskvou ako na hrozbu pre Západ. Je to skôr tak, že arabskí politici sa jednoducho snažia dôsledne hájiť základné národné záujmy. V tomto smere, tvrdil veľvyslanec, sú sovietski vodcovia ústretivejší k miestnym potrebám a túžbam ako ich západní partneri a v tom spočívajú korene arabsko-sovietskej spolupráce.⁵⁸ Jeho odporúčania boli ignorované.

Henry Byroade varoval svojich nadriadených pred tendenciou súdiť arabské štáty výlučne na základe toho, či sú proamerické, alebo prosovietske. Vyzýval ich, aby uznali sily miestneho nacionalizmu a neutralizmu a prestali sa na ne dívať iba ako na pešiakov v súťaži medzi Západom a Východom. Inak, varoval Henry Byroade, bude Blízky východ stratený.⁵⁹ Washingtonskí experti však nedokázali vnímať región v jeho vlastných súvislostiach alebo rozpoznať vnútorné zdroje konfliktu – čiara medzi rivalitou regionálnou a globálnou sa stierala. Sýrska kríza bola typickým príkladom: prezident Eisenhower a minister Dulles vnímali to, čo bolo v podstate lokálnym zápasom o moc, v termínoch studenej vojny.

Bolo iróniou, že postup USA prispel skôr k rozšíreniu ako zníženiu sovietskeho vplyvu v oblasti. ZSSR bol jedným z tých, čo mali najväčší prospech zo sýrskej krízy: jeho diplomatická podpora Egypta a Sýrie zvýšila jeho prestíž v arabských očiach. Arabi všeobecne došli k názoru, že ZSSR je priateľ a ochranca. Vďačnosť Sovietskemu zväzu mala za následok uvedomelé sympatie voči komunistom, ktorých „spoločenská podpora nesmierne vzrástla“. Zvlášť v Sýrii sa sovietske postavenie výrazne posilnilo a s tým aj členská základňa *Sýrskej komunistickej strany*. Tento vývoj spolu so smerovaním dôležitej skupiny dôstojníkov ku komunizmu znepokojilo *basisťov*. Cítili sa ohrození, keď sa komunisti ukázali ako významná politická sila v Sýrii, a obávali sa, že budú nimi vytlačení.⁶⁰

Medzi tými, ktorí boli najochotnejší spolupracovať so ZSSR, bol popri náčelníkovi generálneho štábu 'Affovi al-Bizrím minister obrany a od polovice novembra 1957 aj financií, Chálid al-'Azam. Tento aristokratický veľkostatkár, ktorý sa otočil doľava, stal sa 9. decembra navyše aj podpredsedom vlády. Vodcovia *Socialistickej strany arabskej obrody (Ba's)*, po tom, čo sa zbavili svojich rivalov z *Nacionálno-sociálnej strany* a zastrašili konzervatívcov z *Ludovej strany*, až sa vzdali, sa teraz zjavne obávali, že sami budú vytlačení komunistami v spojení s Chálidom al-'Azamom.⁶¹ Preto obnovili návrhy, ktoré urobili na začiatku roku 1956, na federatívne spojenie

⁵⁷ EISENHOWER, *Waging Peace*, s. 200-201.

⁵⁸ The Embassy in Egypt to the Department of State, Cairo, 13 July 1956. In: *United States. Department of State. Foreign Relations of the United States, 1955 – 1957*. Vol. XIII, Arab-Israeli Dispute 1956, s. 833.

⁵⁹ Tamže, s. 834.

⁶⁰ BATATU, *The Old Social Classes*, s. 736-738.

⁶¹ Oriente Moderno, vol 38 (1958), s. 101-106.

s Egyptom. Egyptský revolučný režim naliehavo potreboval nejakú novú injekciu prestíže, aby tým vyvážil niekoľko neúspechov svojej politiky, medzi ktoré možno zaradiť zmenu politiky kráľa Sa'úda, kontrarevolúciu kráľa Husajna a prijatie *Eisenhowerovej doktríny* libanonskou vládou a jej úspešné zvládnutie parlamentných volieb v júni 1957.